

Міністерство освіти і науки України
Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді МОН
України
Кафедра педагогіки факультету психології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Інститут проблем виховання НАПН України

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
онлайн інтенсиву
«НЕДИСКРИМІНАЦІЯ В ОСВІТІ»

(19 – 21 січень 2027 р.)

(в рамках освітнього проєкту «Відкрита кафедра» Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОН України)

Форма навчання: дистанційна 15 год. / 0,5 кред. ЄКТС

ЛЦЕНЗІЯ
серія АЕ № 270777

ОБГОВОРЕНО
на засіданні педагогічної ради
НЕНЦ
Протокол № 3 від 20 травня 2026 р.

Київ – 2026

Мета курсу: формування та розвиток системних професійних компетентностей освітян щодо забезпечення принципу рівності, толерантності та недискримінації в освітньому процесі. Курс спрямований на глибоке засвоєння учасниками міжнародних стандартів і національного законодавства України, опанування технології антидискримінаційного аналізу навчального контенту, а також формування практичних навичок проєктування інклюзивного, безпечного та психологічно комфортного освітнього середовища, вільного від булінгу, мови ворожнечі та гендерних стереотипів.

Об'єкт курсу: освітній процес та соціокультурне середовище закладу освіти, що розглядаються крізь призму дотримання прав людини, рівних можливостей, інклюзивності та психологічної безпеки всіх його учасників.

Предмет курсу: правові норми, психолого-педагогічні механізми, практичні інструменти та технології запобігання, виявлення і подолання стереотипів, упереджень, мови ворожнечі, булінгу та будь-яких форм дискримінаційних практик у взаємодії між суб'єктами освітньої діяльності.

Завдання курсу:

1. Опанувати поняття дискримінації, її види (пряма, непряма, утиск, підбурювання) та прояви в освітньому процесі.
2. Проаналізувати міжнародні стандарти та національне законодавство України у сфері забезпечення рівних прав і можливостей усіх учасників освітнього процесу.
3. Визначити стереотипи та упередження як психологічне підґрунтя дискримінаційних практик: механізми формування та вплив на особистість учня.
4. Дослідити принципи толерантної та недискримінаційної взаємодії (повага, гідність, рівність) між педагогами, учнями та батьками.
5. Проаналізувати особливості культури мовлення в освіті: використання чутливої лексики, подолання мови ворожнечі та мовних стереотипів.
6. Провести антидискримінаційний аналіз навчального контенту, методичних матеріалів та сценаріїв виховних заходів.

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 0,5 кредитів ЄКТС 15 годин.

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин		
		Лекції	Практичні	самостійна робота

Змістовий модуль 1: Теоретичні та нормативно-правові засади недискримінації в освіті				
1	Тема 1.1: Поняття дискримінації, її види (пряма, непряма, утиск, підбурювання) та прояви в освітньому процесі.	1		1
2	Тема 1.2: Міжнародні стандарти та національне законодавство України у сфері забезпечення рівних прав і можливостей усіх учасників освітнього процесу.		1	
3	Тема 1.3: Стереотипи та упередження як психологічне підґрунтя дискримінаційних практик: механізми формування та вплив на особистість учня.	1	1	
Змістовий модуль 2: Практичні інструменти недискримінаційної комунікації та створення інклюзивного середовища				
4	Тема 2.1: Принципи толерантної та недискримінаційної взаємодії (повага, гідність, рівність) між педагогами, учнями та батьками.	1		
5	Тема 2.2: Формування інклюзивного, безпечного та психологічно комфортного освітнього простору (безпечне середовище, антибулінг).	1		1
6	Тема 2.3: Культура мовлення в освіті: використання чутливої лексики, подолання мови ворожнечі та мовних стереотипів.	1	1	1
7	Тема 2.4: Антидискримінаційний аналіз навчального контенту, методичних матеріалів та сценаріїв виховних заходів.	1	1	1
Разом:		6	4	4

Всього – 15 год. (0,5 кредита)

Лекції – 6 год.

Практичні заняття – 4 год.

Самостійна робота – 4 год.

Діагностика. Тестування – 1 год

IV. Зміст дисципліни

№	3.1.Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин
----------	---	--------------------

з/п		Всього	в т.ч. лекцій
1	Тема 1.1: Поняття дискримінації, її види (пряма, непряма, утиск, підбурювання) та прояви в освітньому процесі. <i>Зміст теми:</i> 1. Дискримінація в освіті. 2. Основні види дискримінації. 3. Прояви дискримінації в освітньому процесі <i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> 1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54. 2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с. 3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104. 4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. 5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf 6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020 7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19		
2	Тема 1.2: Міжнародні стандарти та національне законодавство України у сфері забезпечення рівних прав і		

	можливостей усіх учасників освітнього процесу. <i>Зміст теми:</i> 1. Міжнародно-правовий фундамент забезпечення рівності в освіті. 2. Національне законодавство України як інструмент реалізації права на освіту без дискримінації. 3. Механізми гармонізації та практичного впровадження стандартів. <i>Рекомендовані інформаційні джерела</i> 1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54. 2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с. 3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104. 4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. 5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf 6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020 7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19		
3	Тема 1.3: Стереотипи та упередження як психологічне підґрунтя дискримінаційних практик: механізми формування та вплив на особистість учня.		

	<i>Зміст теми:</i> 1. Психологічна природа та механізми формування стереотипів й упереджень. 2. Трансформація упереджень у дискримінаційних практиках в закладі освіти. 3. Психологічний вплив дискримінації на розвиток та особистість учня. <i>Рекомендовані інформаційні джерела</i> 1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54. 2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с. 3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104. 4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. 5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf 6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020 7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19		
4	Тема 2.1: Принципи толерантної та недискримінаційної взаємодії (повага, гідність, рівність) між педагогами, учнями та батьками. <i>Зміст теми:</i>		

	1.Ціннісний фундамент трьох суб'єктів взаємодії (повага, гідність, рівність). 2.Практичні інструменти та прояви недискримінаційного партнерства. 3.Механізми запобігання конфліктам та вирішення суперечностей на засадах толерантності. <i>Рекомендовані інформаційні джерела</i> 1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54. 2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с. 3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104. 4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. 5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf 6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020 7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19		
5	Тема 2.2: Формування інклюзивного, безпечного та психологічно комфортного освітнього простору (безпечне середовище, антибулінг). <i>Зміст теми:</i> 1.Безпечне та безбар'єрне освітнє середовище як основа		

	інклюзії. 2.Інституційні механізми антибулінгу та протидії насильству в школі. 3.Психологічний супровід та розвиток резильєнтності учасників освітнього процесу. <i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> 1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54. 2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с. 3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104. 4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. 5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf 6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020 7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19		
6	Тема 2.3: Культура мовлення в освіті: використання чутливої лексики, подолання мови ворожнечі та мовних стереотипів. <i>Зміст теми:</i> 1.Чутлива лексика (People-first language) як інструмент поваги до людської гідності.		

	2. Мова ворожнечі (Hate speech) в освітньому середовищі: механізми виявлення та подолання. 3. Мовні стереотипи та деконструкція упереджень через культуру мовлення. <i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> 1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54. 2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с. 3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104. 4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. 5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf 6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020 7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19		
7	Тема 2.4: Антидискримінаційний аналіз навчального контенту, методичних матеріалів та сценаріїв виховних заходів. <i>Зміст теми:</i> 1. Теоретико-методологічні засади антидискримінаційної експертизи в освіті. 2. Технологія аналізу підручників та методичних матеріалів на наявність стереотипів і мови ворожнечі.		

	3.Проектування та експертиза сценаріїв виховних заходів на засадах толерантності. <i>Рекомендовані інформаційні джерела:</i> 1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54. 2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с. 3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104. 4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. 5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protidy- bullying.pdf 6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020 7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19		
--	---	--	--

1.2. Плани практичних занять

Практичне заняття 1

Тема 1.1: Поняття дискримінації, її види (пряма, непряма, утиск, підбурювання) та прояви в освітньому процесі.

Мета: формування та розвиток практичних компетентностей учасників щодо розпізнавання, диференціації та аналізу різних форм дискримінації в закладах освіти. Заняття спрямоване на те, щоб навчити інтерпретувати норми антидискримінаційного законодавства, трансформувати теоретичні знання про

види нерівності (пряма, непряма дискримінація, утиск, підбурювання) у чіткі алгоритми фіксації цих явищ у щоденній освітній практиці, а також виховувати нульову толерантність до будь-яких проявів упередженого ставлення в учнівському та педагогічному колективах.

Завдання:

Опрацювати зміст теми 1 (Тема 1.1: Поняття дискримінації, її види (пряма, непряма, утиск, підбурювання) та прояви в освітньому процесі.) та рекомендовані літературні джерела:

1. Створити та візуалізувати на папері А3 або на цифровій дошці (наприклад, Miro чи Canva) короткий малювальний сюжет, графічну історію або комікс (із 3–4 кадрів), який демонструє отриманий вид дискримінації в реаліях шкільного життя.

2. Розробити концепцію або ментальну карту (Mind Map) «Школи абсолютної рівності». Запропонуйте творчі рішення для трьох зон: *архітектурно-просторової* (як зробити школу безбар'єрною), *інформаційної* (як креативно переформатувати стенди новин і дошки оголошень, усуваючи стереотипи) та *цифрової* (правила толерантної комунікації в чатах).

Рекомендована літературні джерела:

1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54.

2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.

3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104.

4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.

5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protidy-bullying.pdf>

6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020>

7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Тема 1.2: Міжнародні стандарти та національне законодавство України у сфері забезпечення рівних прав і можливостей усіх учасників освітнього процесу.

Мета: інтерактивне осмислення та практичне засвоєння нормативно-правової бази у сфері недискримінації. Заняття спрямоване на розвиток навичок критичного аналізу, інтерпретації та творчого застосування норм міжнародного права (актів ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи) та національного законодавства України (Конституції, законів «Про освіту», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»); формування правової свідомості та готовності захищати права й гідність усіх учасників освітнього процесу в реальних життєвих ситуаціях.

Завдання:

Опрацювати зміст теми 2 (Тема 1.2: Міжнародні стандарти та національне законодавство України у сфері забезпечення рівних прав і можливостей усіх учасників освітнього процесу.):

1. Користуючись статтями Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» або оновленим Наказом МОН № 961, розробити сценарій для 45-секундного соціального ролика (для TikTok чи Instagram Reels) або інтерактивний комікс для учнів початкової школи, який просто та яскраво пояснює їхні права та механізми захисту від дискримінації й насильства.

2. Розробити творчий «Чек-лист європейського лідера». Команда має проаналізувати вигаданий статут чи правила внутрішнього розпорядку закладу, знайти приховані протиріччя європейським Директивам щодо рівності та запропонувати інноваційні формулювання для оновлення локальних документів школи/університету.

Рекомендована літературні джерела:

1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54.

2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.

3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104.

4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.

5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf>

6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020>

7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Практичне заняття 3

Тема 1.3: Стереотипи та упередження як психологічне підґрунтя дискримінаційних практик: механізми формування та вплив на особистість учня.

Мета: глибоке психологічне осмислення та деконструкція внутрішніх когнітивних механізмів (соціальної категоризації, ефекту однорідності аутгрупи та інгрупового фаворитизму), що породжують стереотипи й упередження. Заняття спрямоване на розвиток навичок рефлексії власних прихованих упереджень, аналіз руйнівного психологічного впливу дискримінації на особистість учня (зокрема феноменів комплексу меншовартості та «загрози стереотипу»), а також на спільне проектування творчих психолого-педагогічних стратегій розбудови резильєнтності в дитячому колективі.

Завдання:

Опрацювати зміст теми 3 (Тема 1.3: Стереотипи та упередження як психологічне підґрунтя дискримінаційних практик: механізми формування та вплив на особистість учня.):

1. Написати внутрішній монолог або створити візуальний «Психологічний айсберг» від імені цього учня. Учасники мають показати верхню частину (поведінку дитини: замкнутість, агресію чи байдужість) та підводну частину — як підсвідомі очікування вчителів та ярлики однокласників (Ефект Пігмаліона) сформували у дитини синдром «загрози стереотипу» та зруйнували внутрішню мотивацію до навчання.

2. Розробити концепцію «Психологічної антидискримінаційної реклами». Це може бути сценарій вірусного ТікТок-ролика, макет інтерактивного плаката чи серія мемів, які за допомогою гумору, парадоксів чи наукових фактів повністю викривають абсурдність цього стереотипу та руйнують його когнітивну основу.

створити інтерактивний настільний куб, ментальну карту або арт-об'єкт під назвою «Формула стійкості». На ньому мають бути зафіксовані 4 практичні техніки соціально-емоційного навчання (SEL) або вправи програми ментального здоров'я «Ти як?», які вчитель чи психолог може використати прямо в класі, щоб відновити самооцінку дитини, зняти тривожність та допомогти колективу подолати упередження.

Рекомендовані літературні джерела:

1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54.

2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків

учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.

3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104.

4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.

5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy- bullying.pdf>

6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020>

7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Практичне заняття 4

Тема 2.1: Принципи толерантної та недискримінаційної взаємодії (повага, гідність, рівність) між педагогами, учнями та батьками.

Мета: інтерактивна розбудова та практичне моделювання системи взаємин у трикутнику «педагоги — учні — батьки» на засадах поваги, рівності та людської гідності. Заняття спрямоване на розвиток навичок ненасильницької комунікації (ННК), трансформацію традиційних (авторитарних) форматів взаємодії у прогресивне недискримінаційне партнерство, а також на формування вміння спільно знаходити компроміси та створювати етичні орієнтири для безпечного соціокультурного середовища закладу освіти.

Завдання:

Використовуючи матеріали теми 4 (Тема 2.1: Принципи толерантної та недискримінаційної взаємодії (повага, гідність, рівність) між педагогами, учнями та батьками.):

1.Провести лінгвістичну деконструкцію цих фраз та створити двосторонню інтерактивну «Мапу комунікаційного мосту». На одній стороні фіксується агресивний вислів, а на іншій — учасники мають творчо переформатувати його за 4 кроками ННК (*Спостереження → Почуття → Потреба → Прохання*), перетворивши зброю звинувачення на інструмент партнерства.

2. Розробити концепцію, дизайн та візуальний макет «Цифрової конституції толерантного спілкування». Учасники мають придумати креативні

правила, інтерактивні гайдлайни або серію стікерів-напоминачь, які регулюють часові межі спілкування, забороняють публічне обговорення чужих дітей, мову ворожнечі та закріплюють повагу до особистого простору вчителя і батьків.

Рекомендовані інформаційні джерела

1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54.
2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.
3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104.
4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullingy.pdf>
6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020>
7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Практичне заняття 5

Тема 2.2: Формування інклюзивного, безпечного та психологічно комфортного освітнього простору (безпечне середовище, антибулінг).

Мета: практичне освоєння та креативне проектування моделей інклюзивного, фізично безбар'єрного та психологічно безпечного освітнього середовища. Заняття спрямоване на розвиток навичок розробки локальних антибулінгових стратегій, інтеграцію Всеукраїнської програми ментального здоров'я.

Завдання:

Використовуючи матеріали теми 5 (Тема 2.2: Формування інклюзивного, безпечного та психологічно комфортного освітнього простору (безпечне середовище, антибулінг).):

1. Розробити концепцію, назву та візуальний брендінг інтерактивного інструменту «Скринька довіри 2.0» для учнів. Це може бути прототип чат-боту в Telegram, інтерактивний стенд у коридорі з QR-кодами швидкого психологічного хелп-лайну або сценарій гейміфікованого застосунку, який

дозволяє дитині безпечно та без страху повідомити про кібербулінг, мікроагресію чи цькування в закладі.

2. Створити «Антистрес-інструктаж для укриття». Використовуючи методичні матеріали платформи ментального здоров'я «Ти як?», учасницькі групи мають придумати інтерактивний сценарій 5-хвилинного психологічного розвантаження учнів під час перебування в укритті. Інструктаж має містити ігрові дихальні техніки, вправи на заземлення та арт-терапевтичні елементи, адаптовані як для нейротипових дітей, так і для дітей із розладами аутичного спектра (РАС) чи ПТСР.

Рекомендовані інформаційні джерела

1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54.

2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.

3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104.

4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.

5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullingy.pdf>

6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020>

7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Практичне заняття 6

Тема 2.3: Культура мовлення в освіті: використання чутливої лексики, подолання мови ворожнечі та мовних стереотипів.

Мета: практичне освоєння та інтерактивне впровадження принципів культури інклюзивного мовлення в повсякденну освітню діяльність. Заняття спрямоване на розвиток навичок деконструкції мовних стереотипів, розпізнавання та нейтралізації мови ворожнечі (*hate speech*) в учнівському й цифровому середовищах закладу, а також на формування стійкої звички слововживання в межах концепції People-first language (спочатку людина, потім її ознака) як базового інструменту поваги до людської гідності.

Завдання:

Використовуючи матеріали теми 6 (Тема 2.3: Культура мовлення в освіті: використання чутливої лексики, подолання мови ворожнечі та мовних стереотипів.):

Розробити «Інтерактивний гайдлайн безпечного чату». Команда має придумати творчий візуальний інструментарій для модерації онлайн-простору: систему 5 «золотих правил» спілкування, креативні стікери-попередження (наприклад: «Стоп, це мова ворожнечі!», «Поважай гідність»), які допомагають учням самостійно зупиняти вербальну агресію, та алгоритм м'якої фасилітації конфлікту для класного керівника.

Рекомендовані інформаційні джерела

1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54.
2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.
3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104.
4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf>
6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020>
7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Практичне заняття 7

Тема 2.4: Антидискримінаційний аналіз навчального контенту, методичних матеріалів та сценаріїв виховних заходів.

Мета: формування та розвиток практичних експертно-аналітичних компетентностей учасників щодо проведення антидискримінаційної експертизи навчальних і виховних матеріалів. Заняття спрямоване на опанування технології якісного та кількісного контент-аналізу текстового й візуального наповнення підручників; розробку інструментів виявлення прихованих стереотипів (сексизму, андроцентризму, ейджизму, етноцентризму); а також на

набуття творчих навичок редизайну та проектування сценаріїв шкільних заходів на засадах толерантності й поваги до людської гідності.

Завдання:

Використовуючи матеріали теми 7 (Тема 2.4: Антидискримінаційний аналіз навчального контенту, методичних матеріалів та сценаріїв виховних заходів.):

Створити авторський інтерактивний гайд або «Чек-лист прогресивного вчителя» для перевірки планів-конспектів уроків перед їх проведенням. Чек-лист має складатися з 5-7 чітких, творчо сформульованих запитань-маркерів (наприклад: «Чи видимі жінки у моєму матеріалі?», «Чи безпечний цей текст для дитини з неповної родини?») та містити яскравий інфографічний дизайн.

Рекомендовані інформаційні джерела

1. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54.
2. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.
3. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104.
4. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
5. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protidy- bullying.pdf>
6. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020>
7. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Інформаційні джерела для вивчення курсу.

Основні:

1. Андрусишин, Н. І. (2022). Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. Економіка та суспільство. 37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
2. Анісімович-Шевчук, О. З. (2024). Освітня політика як інструмент національної безпеки держави. Політичне життя. № 2. С. 47–54.
3. Барліт А.Ю. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-

педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі / А.Ю.Барліт, О.О.Барліт // Горизонти освіти. – 2012. – №2. – С. 44-46.

4. Бельська, Н., Мельник, М. (2022). Дослідження резильєнтності учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. Освіта та розвиток обдарованої особистості. №2 (85). С. 98–106. [https://doi.org/10.32405/2309-39352022-2\(85\)-98-106](https://doi.org/10.32405/2309-39352022-2(85)-98-106)

5. Братюк Ю. Міносвіти працює над впровадженням політики гендерної рівності в шкільній освіті. Zaxid.net. 14 грудня 2019 р. URL: https://zaxid.net/minosviti_pratsyuye_nad_vprovadzhen_nyam_politiki_gendernoyi_rivnosti_v_shkilniy_osviti_n1494655.

6. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити. Посібник для батьків учнів початкових і середніх шкіл. Весна 2013. – 10 с.

7. Бутиліна, О.В. Прихована освітня дискримінація в Україні / Олена Вікторівна Бутиліна // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 квіт. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та масових комунікацій ; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 100-104.

8. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. (2021). Український інститут майбутнього. <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/>

9. Волянчук, О., Притула, Х. (2024). Громадянська свідомість і патріотизм молоді у контексті академічної мобільності. Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 22(35). С. 54–64. <https://doi.org/10.31392/UDU.nc.series22.2024.35.07>

10. Горбатенко, В.П. (2025). Справедливість як індикатор правового і політичного розвитку: аксіологічний підхід. Політичне життя. Вер. 2025. С. 5 12. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.3.1>

11. Гриневич Л. Дівчата становлять 79% вступників на гуманітарні науки та мистецтво і лише 23% – на інженерні спеціальності : виступ на 2-му УЖК. Міністерство освіти і науки України. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/divchata-stanovlyat-79-vstupnikiv-na-gumanitarni-nauki-ta-mistectvo-i-lishe-23-na-inzhenerni-specialnosti-liliya-grinevich-na-2-mu-uzhk>.

12. Демографічна ситуація в Україні. (2023). Державна служба статистики України. https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm

13. Дем'янчук, О. П. (2000). «Державна політика» та «публічна політика»: Варіант перехідного періоду. Наукові записки. Том 18. Політичні науки. С. 31–36.

14. Дія. Освіта. (н.д.). Офіційний сайт. <https://osvita.diia.gov.ua/>

15. Європейський Союз – Україна: освіта дорослих. (2015). Збірник матеріалів Форуму до Міжнародних днів освіти дорослих в Україні (м. Київ, 4 6 листопада 2014 р.). К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. 200 с.

16. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально - методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В. та ін. Київ: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
17. Катеринчук К., Мацюк О. Булінг: правові та соціально-психологічні аспекти. *Слово Національної школи суддів України*. 2020. № 3 (32). С. 113-124.
18. Ковтунець, В., Мельник, С. (2023). Мікрокваліфікації в освіті дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 23(1). С. 9–21. [https://doi.org/10.35387/od.1\(23\).2023.9-21](https://doi.org/10.35387/od.1(23).2023.9-21)
19. Курило, І., Аксьонова, С., Гаврилюк, О., та ін. (2023). Населення України: Нариси про демографічний стан країни у перше тридцятиріччя незалежності. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. Київ: Наукова думка. 165 с.
20. Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладах освіти: системний підхід. К: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с. ULR: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/2019-11-25-protydiy-bullying.pdf>
21. Навчально-методичний посібник «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі». К.: Huss, 2011. – 96 с.
22. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі. (2020). Указ Президента України; Стратегія від 25.05.2020 № 195/2020. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/195/2020>
23. Про освіту: Закон України (2017). База даних «Законодавство України». Від 05.09.2017 №2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>
24. Студілко, М. (2025с). Модернізація освітнього простору як відповідь європейських держав на глобальні виклики в сфері вищої освіти. *Empirio*. Том 2. № Special Issue. С. 32–39. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.32-39>

Допоміжні джерела

1. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекешкіна, Т.Печончик, В.Яворський та ін.]; під заг. ред. Т. Печончик. – Київ, 2017. – 308 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. Коли вашу дитину цькують. Посібник для батьків / <https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/koli-vashu-ditinu-ckuyut-posibnik-dlya-batkiv-452001.html>
<https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/koli-vashu-ditinu-ckuyut-posibnik-dlya-batkiv-452001.htm>